

VATHY ZSUZSA

Négy pedagógusnemzedék

2010 szeptemberében szobrot avattak a Bakonyoszlopon született és pályáját szülőfalujában kezdő Békefi Antalnak. Ki volt Békefi Antal? Kántortanító, zenepedagógus, zeneszerző, népdalgyűjtő és népzene kutató. Életének többi állomásán, Zircen utcát, Bakonyszentkirályon általános iskolát, Szombathelyen sétányt neveztek el róla.

Aki elolvassa Békefi Antal életrajzát, megismeri életművét, felteszi magának a kérdést, honnét ez a tevékeny élet, tehetség, szorgalom, munkabírás, milyen erők mozgatják azt, aki – mindössze ötvenhat év alatt – ennyi hasznosat és maradandót alkot?

III. Károly Habsburg uralkodó már 1716-ban német iparosokat, földműveseket telepített le Magyarországon, hogy a török miatt elnéptelenedett falvakat újra benépesítse. Velük érkezett Friedman Márton bognármester is, a Békefi család magyarországi őse. A pedagógus nemzedék a Romándon élő Friedman Antal kántortanítóval kezdődik – 1888-ban magyarosította a nevét Békefire – kilenc gyermeke közül öt fiú folytatta apja foglalkozását. Antal, a gyermekek közül a hatodik, a bakonyi falvakban kezdte pályáját, majd rövidesen Bakonyoszlop kántortanítója lett. De nem csak kántora és tanítója lett a falunak, hanem mindenese.

Fúvós zenekart, dalárdát vezet – a korábban csak férfiakból álló dalárdát átalakítja vegyes karrá –, színjátszó csoportot szervez, a darabokat ő tanítja be a fiataloknak. A tevékeny élet húsz éven át tart, bár a tragédiák sorozata már korábban elkezdődik. Első felesége fiatalon meghal, és ő három gyermekkel egyedül marad. A három gyermek „második anyukája” tanítónő kollegája lesz, akitől szintén három gyermeke születik, a legkisebb azonban – mint annyi fiatal a háború alatt –, apját már soha nem láthatja meg. Békefi Antalt 1942 márciusában behívják katonának, ősszel, szüretkor még hazalátogat – ekkor fogan hatodik gyermekük –, majd 1943 janu-

*...honnét
ez a tevékeny élet,
tehetség, szorgalom,
munkabírás...*

árjában, a Don-kanyarban eltűnik. De ezzel nem ér véget a tragédiák sora, a front elvonulása után 1946 januárjában tüdőbetegségben meghal a második feleség is, és a hat gyermek anyja, apa nélkül marad. Antal, a legidősebb, 19 éves múlt, a legkisebb két és fél éves.

Mi történik ezután? Bakonyoszlop negyvenöt lakosát és két tanítóját vezítette el a háború alatt.

A legidősebb Békefi fiú, aki már érettségi vizsgát tett Győrben, különbözeti vizsgával tanítói oklevelet szerez, hogy beállhasson szülei helyére. Az őt követő tizenhét éves Erzsi és tizennégy éves Ági édesanyjuk helyére áll, a kicsik anyukája lesz. Miből élnek? Két tehén, egy disznó, tyúkok, kacsák, libák. Ernő nagybácsi egy kecskét küld a hat árvának. A kertben krumpli, zöldség, gyümölcs. Reggelire, vacsorára tej és kenyér.

1946 őszén az oklevelet szerzett Antal – neki állított szobrot a község – édesapja helyén folytatja a tanítást, egyúttal ő lesz a család anyagi támasza. Kórust vezet, színdarabot rendez, kántorizál ő is, ahogy édesapjától látta. A három nagylányt – Erzsit, Ágit, a hét és fél éves Stefit – az iskolaév kezdetekor felveszik Kecskemétre, a Faragó Béla Pedagógus Árvaházba, ott kezdik, folytatják a tanulást, a két legkisebb gyermek Gyirótra, a még életben lévő nagymamához megy. 1951-ben, bátyja felkészítése és a sikeres felvételi után Stefi az országSZerte híres békéstarhosi Zeneművészeti Szakiskolában tanul tovább. Amikor Erzsi is megszerzi tanítói oklevelét, rövid ideig Romándon tanít, majd haza kerül bátyja mellé, Bakonyoszlopra. Magához veszi a két legkisebbet, és Ági testvérével, aki közben óvónő lett, próbálnak eleget tenni munkájuknak és az anyai feladatoknak. Amíg Erzsi Bakonyoszlopon lakik, 1953-ig, az összes testvér itt tölti a nyarat, így a nyár a gyermekkor képzelt meghosszabbítása lesz.

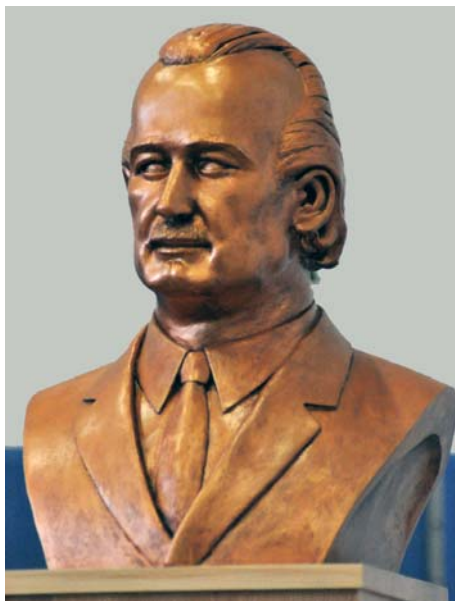
Stefi, akinek emlékezéséből írom ezeket a sorokat, így ír a testvérek kapcsolatairól és a családot pótló „nagyok”-ról:

Anyuka halála után lett volna, aki örökbe fogad, egy gyiróti házaspár. „Jó helyed lesz nálunk” mondták. És én emlékszem arra a kétségbeesett kiáltásra, ahogy egymásba kapaszkodtunk. „Ne!” Felnőtt korunkban is így kapaszkodtunk egymásba. Ami másnak a szüleikhez való hazalátogatás, nekünk az volt a Testvértalálkozó. Nagy T-vel!

A hatvanas évek elejétől, közel ötven éve minden nyáron találkoztunk. Unokákkal, dédunokákkal együtt, ma összesen hetvenheten vagyunk.

Mi a „nagyok” segítségével tanultunk meg méltók lenni a szüleinkhez. Talán ezért is alakult úgy, hogy a hatból öten ének, zenetanárok és karnagyok lettünk. Józsi testvérünk pedig matematikus, és az egyetem zenekarában nagybőgős. A következő generációból, tizennégy gyermekünk közül tizenkettő lett pedagógus.

De mit tudunk Bakonyoszlopról? Zirc és környéke királyi vadász-birtok volt már az Árpád házi királyok alatt. A törökök alatt elnéptelenedik, majd német telepesek érkeznek Stájerországból, Sziléziából, Badenből, Württembergből iparosok, sváb földművesek, és velük új falu típusok honosodnak meg. A betelepültek élete nem volt könnyű, az erdő folyamatos irtásával nyerték a szántóföldeket. 1746-ban már temploma, plébániája, iskolája volt Bakonyoszlopnak, II. József alatt tartották az első magyarországi összeírást, 636 fő a falu teljes népessége, azaz 126 család. A legnagyobb a zsellérek száma – ez a negyedtelkes jobbágyok alatti népréteg –, de már vannak iparosok is.

A Békefi Antalt ábrázoló mellszobrot Árpás Károly készítette.

1848 után az úrbéri viszonyok lassan ugyan, de átalakulnak. Megélni azonban így is nehezen lehet, földet venni még annyira sem. Azért postahivatal is létesül Oszlopon, megszervezik a tűzoltóságot, a gyerekek növekvő száma miatt kibővítik az iskolát, és egy nagyon szerény lakást biztosítanak a második tanítónak.

1880 után a gazdasági élet romlása, a földnélküliség, munkanélküliség miatt megkezdődik az amerikai kivándorlás. Az ügynököknek, akiknél a kivándorlók jelentkeztek, nem kellett erős toborzó munkát végezniük. A Fiuméből induló kivándorló hajó – teherhajóból alakították át – kétezer főt szállított egyszerre. Rossz koszt, tengeri betegség, honvágy, bizonytalanság – ennek ellenére voltak olyanok, akik harmadszor is útra keltek, hogy kijussanak. A környéken a legtöbb kivándorló a zirci járásból volt. Aki kijutott Amerikába, Kanadába, abban a reményben ment, ha haza jön, kifizeti adósságát, fölépíti új házát, néhány hold földet vesz, amiből a család már meg tud élni... A jólét helyett azonban az első világháború jött, szomorúság és tragédia – a mezőgazdaság legnehezebb munkái is a nőkre maradtak, a háborúba a lovakat is elvitték –, utána pedig a XX. század többi borzalma

Az utolsó földbirtokos, aki családjával Bakonyoszlopon élt, gróf Eszterházy György volt. 1924-ben hunyt el egy nehéz és különös élet után. Felesége jóval korábban meghalt, majd egymás után mind a két fia

is. Ekkor ő úgy döntött, hogy elvégzi a teológiát, és pappá szentelteti magát. A bakonyoszlopiak tisztelték, szerették, ő pedig gondoskodott az iskoláról, templomról, plébániáról, munkalehetőséget adott a falubelieknek. S ezzel elérkeztünk ahhoz az évhez, 1924-hez, amikor Békefi Antal – az idősebb, de a tanítók közül már a második Antal –, oszlopi tevékenysége megkezdődött.

Honnét tudom mindezt? A falu szülöttjének, Békefi Erzsébetnek Bakonyoszlop című könyvéből, melyet gondos, alapos kutatómunka után készített el, és 2002-ben jelent meg ifj. Wolf Ferenc polgármester és a Községi Önkormányzat szép, igényes kiadásában.

Ha kihagyjuk a II. világháborút megelőző éveket – bár kihagyhatnánk –, röviden csak annyit róluk: a nyugalmas élet itt is megszűnik. A kegyúri birtokot eladják, az üres kastélyba az erdélyi menekülteket költöztetik. Rövidesen itt is megalakul a Volksbund, megjelennek az agitátorok, a fiatalok egy része bevonul az SS-be – ezzel elveszítik magyar állampolgárságukat –, vagyis, kétfelé szakad a falu. De említsük meg azt is, hogy amikor a kisebbségi népoktatásról szóló törvényt meghozzák, amely lehetővé teszi az anyanyelvű oktatást, Bakonyoszlop lakossága azt kéri: gyermekeik továbbra is magyar nyelven tanulhassanak.

1947-től Oszlopon tanít ifj. Békefi Antal, egy év múlva véglegesítik, de 1949-ben már áthelyezik a zirci általános iskolába ének-zene tanárnak. A tanítás mellett szimfonikus zenekart szervez, kórusokat vezet. Feleségével gyalog és kerékpáron, télen sítalpon járja be a Bakony falvait és gyűjti a népdalokat, népszokásokat. A zirci Reguly Antal Tájmúzeum megnyitása az általa gyűjtött tárgyak és dokumentumok révén volt lehetséges. 1955-ben megjelenik a Bakonyi népdalok első kötete, húsz év múlva a bő-

A Békefi család – Garas Kálmán fotója

vített kiadás. Zenés mesejátékot, gyermekoperát ír, melyet ő rendez meg a bakonyoszlói iskolában, hetente egyszer Budapestre megy, hogy a Zeneakadémia Egyházzenei Tanszékén tanulhasson. A testvérektől tudjuk, hogy a veszprémvársányi vasútállomás tíz kilométerre van Oszloptól, s mert ébresztő órájuk nem volt, a családban felváltva virrasztott valaki, hogy Anti a hajnali vonatot biciklivel elérje. Később pedig, 1955-57-ben a budapesti Bartók Konzervatóriumban Sugár Rezső tanítványaként zeneszerzést tanult.

1959-ben meghívja Szombathelyi Tanítóképző Intézet, először a gyakorló iskola tanára lesz, de már a következő évben kinevezik az Intézet tanárának. 1972-től adjunktus, docens, majd tanszékvezető tanár. 1976-ban megjelenik Vasi népdalok című gyűjteménye, majd folytatja egyedül álló gyűjtését „Munkaritmus Munkarigmus Munkadal” címmel.

Ennek kiadását nem érthette meg, 1982. szeptemberében, ötvenhat évesen szívinfarktusból váratlanul elhunyt.

Szombathelyen végzett munkájába besegített fia, Békefi Antal Attila, aki Győrben szerzett tanári diplomát a fuvola szakon – először fuvolát tanított, tíz év óta pedig a furulya tanszak vezetője –, szoros munkakapcsolatuk azonban csak az utolsó két évben, a „munkadalok” kapcsán alakult ki. Fia egyik legfontosabb tevékenysége a Szombathelyi Régizene Együttes művészeti vezetése volt, tizenöt éven át. Húga, Békefi Cecília a Savaria Szimfonikus Zenekar csellistája, a Bartók Béla Zeneiskola csellótanára. Érdemes még megemlíteni a Tinódi Alapítványt is, amelyet 1995-ben hoztak létre azok, akik a régizene-oktatás megoldatlan helyzetén szertettek volna javítani. Ennek eredményeként hangversenyek, tanártovábbképzés és nyári kurzusok működnek ma is Szombathelyen.

Békefi Antal váratlan halála miatt – a Munkadalok hanglemez-kiadványán dolgozott fiával –, félbeszakadt egy jelentős, egyedül álló életmű. Az anyagból az „Állattartás” kötet jelent meg, mintegy 1000 oldal – az állattartók kanászkürettel, mondókával, füttyjelekkel hívogatják, illetve hessegetik el az állatokat –, a teljes anyag 3500 oldal, ennek kiadásra való előkészítése, feldolgozása Békefi Antal Attilára vár.

Hogy az apa számára mit jelentett ez az utolsó, hatalmas munka, saját mondatai jellemzik legjobban, melyeket a Munkadalok kézirat-anyagának befejezésekor írt le:

„Úgy érzem magam, mintha dúsgazdag volnék. Óriási kincsre találtam melynek eddig láthatatlan aranyrögöcskéire kicsi falvak, tanyák, mezei pásztorkalyibák porában leltem rá. A széttöredezett rögöket újra összeillesztettem, s csak most tárul fel előttem is legelőször, teljes nagyszerűségében az egykor volt Egész.”